

COMPENSAȚIA ȘI REMITEREA DE DATORIE – MODURI DE STINGERE A OBLIGAȚIEI

Gabriel-Tița Nicolescu

Abstract

The clearing is another manner of setting off an obligation, as regulated by law, namely by the current Civil Code. The definition is expressly provided by art. 1.616 of the New Civil Code, according to which the clearing is the setting off of two mutual debts up to the concurrence of the lowest of such debts. In our new Civil Code, there are two types of regulated clearing, de lege lata, as a way of setting off an obligation, namely the legal clearing and the judicial clearing; nevertheless, even though the law does not provide for it, we believe there is a third practical type of clearing, that is the conventional clearing.

The remission of debt is a manner of obligation set-off that is expressly regulated by the current Romanian Civil Code. The remission of debt is listed by the Civil Code along with other ways of setting off of obligations (art. 1.615 NCC), but, at the same time, it is separately regulated in art. 1.629-1.633 NCC (Chapter IV of Title VII, called Setting Off Obligations). In the former Civil Code, the remission of debt was expressly regulated as a way of obligation set-off in art. 1.138-1.142; such manner was unanimously accepted under this name to the detriment of the express legal provisions, including doctrine and case-law provisions.

Keywords: *the clearing, settings off an obligation, remission of debt*

1. COMPENSAȚIA

1.1. Compensația legală

1.1.1. Precizări prealabile. Compensația legală este un mod de stingere a datoriilor care operează, așa cum rezultă și din denumire, prin efectul legii, fără ca părțile să trebuiască să facă ceva în sensul acesta. Jurisprudența instanței supreme a definit în mod concis, dar cât se poate de corect, această formă de compensație statuându-se, în acest sens, că ea operează de drept, nefiind la latitudinea părților să accepte ori nu producerea efectelor pe care aceasta le presupune¹. În cazul

¹ ICCJ, dec. civ. nr. 2934/2009, disponibilă pe www.scj.ro.

compensației legale se cer a fi îndeplinite, prin urmare, în mod cumulativ, următoarele condiții care privesc creanțele ce urmează a fi compensate:

- să existe două datorii reciproce, indiferent de izvorul acestora;
- ambele datorii să fie certe, lichide și exigibile;
- cele două datorii să aibă ca obiect o sumă de bani sau o anumită cantitate de bunuri fungibile de aceeași natură.

Fiind îndeplinite aceste trei condiții referitoare la creanțe, compensația se produce prin efectul legii, fără a fi necesar ca vreo instanță de judecată sau vreo altă autoritate să recunoască incidența acestui mod de stingere a datoriei. Practic, în cazul compensației legale, persoana care o invocă (prin ipoteză, debitorul unei obligații) va putea refuza plata datoriei sale, în condițiile în care creditorul are, la rândul său, o datorie față de debitor. Compensația legală operează în orice situație în care sunt îndeplinite condițiile prevăzute de Codul civil, inclusiv în faza de executare silită a unei creanțe. Astfel, în cazul în care debitorul urmărit în temeiul unui titlu executoriu într-o procedură de executare silită are, la rândul său, o creanță constatată, de asemenea, printr-un titlu executoriu, acesta va putea invoca compensația legală. Executorul judecătoresc va fi obligat, în acest caz, să aplice compensația legală, însă trebuie reținută aici, în materia executării silite, condiția suplimentară cerută creanțelor ce intră în compensare, și anume ca ambele creanțe să fie constatate prin titlu executoriu.

Pentru o lămurire deplină, exemplificăm cu o aplicație practică a compensației legale, pe care o regăsim în cadrul unui contract de locațiune. Astfel, practica judiciară (inclusiv cea a instanței supreme²) a recunoscut constant și invariabil compensarea chiriilor restante cu contravaloarea investițiilor efectuate de către locatar în spațiul închiriat și a arătat că aceasta operează de drept, nefiind necesară o cerere reconvențională în acest sens; s-a considerat astfel că a fost corect și suficient invocată compensația legală ca apărare de fond³. Suntem de acord și noi cu această linie jurisprudențială, însă cu o rezervă, și anume opinăm ca investițiile în spațiu trebuie să fi fost efectuate conform contractului, cu acceptul locatorului și în condițiile stipulate în contractul de locațiune.

1.1.2. Reciprocitatea datoriilor. Prima cerință are în vedere însăși esența mecanismului juridic despre care vorbim aici și care conduce, în final, la stingerea obligației. Pentru a se pune problema unei compensații, este necesar să avem două datorii, iar aceste datorii trebuie să fie și *reciproce*. De pildă, o persoană (A) datorează unei alte persoane (B) o sumă de bani, dar, în același timp, B datorează, la rândul său, către A, o sumă de bani. Cele două datorii sunt, în acest caz,

² ICCJ, dec. civ. 1220/2009, *ibidem*.

³ O astfel de soluție era valabilă și pe vechea reglementare, dar și potrivit noilor dispoziții legale, noul Cod de procedura civilă arătând că se va putea invoca stingerea datoriei prin compensație legală, inclusiv în apel [art. 478 alin. (5) NCPC].

reciproce, întrucât fiecare datorează ceva celuilalt; nu este însă necesar ca cele două datorii să fie și egale, singura cerință, sub acest aspect, fiind ca datoriile să fie reciproce.

1.1.3. Caracterul cert, lichid și exigibil al datoriilor. În ceea ce privește cea de-a doua cerință, avem de lămurit terminologia cu care lucrăm în materia compensației, terminologie folosită de lege pentru a considera, din acest punct de vedere, condiția ca fiind îndeplinită. Sub acest aspect, reținem că, în concret, certitudinea, lichiditatea și exigibilitatea creanței vor fi definite, cu adaptările de rigoare necesare în materia dreptului substanțial, plecând de la dispozițiile art. 663 NCPC, text de lege care definește expres noțiunile despre care vorbim aici.

Creanța este *certă* atunci când rezultă dintr-un titlu de creanță necontestat de părți, de pildă, dintr-un contract sau un alt acord agreat, într-o formă sau alta, de către cele două părți care invocă operațiunea de compensare. Prin urmare, o creanță contestată, chiar dacă ar rezulta și dintr-un înscris autentic, nu poate fi invocată într-o compensație, de vreme ce partea adversă tăgăduiește existența sau certitudinea acesteia; în acest caz, singura modalitate de compensare va fi cea judiciară, instanța fiind cea care va concluziona dacă și acea creanță este certă și, prin urmare, va putea fi opusă ca mod de stingere a obligației prin compensare. Tot astfel, lipsa unui titlu de creanță, cum este, de pildă, cazul sumelor pretinse în temeiul unui fapt juridic ilicit, atrage, de asemenea, incertitudinea creanței, cu atât mai mult atunci când acea creanță este contestată.

Creanța este *lichidă* atunci când obiectul (cuantumul) ei rezultă din înscrisul respectiv, de pildă, în cazul unui contract de vânzare în care este menționată exact valoarea prețului bunului vândut, această valoare fiind cea care va putea fi compensată. Dar tot lichidă este considerată, potrivit legii, și creanța a cărei valoare nu reiese expres din contract, însă înscrisul conține elemente suficiente care să permită stabilirea obiectului (cuantumului) creanței, cum ar fi, de exemplu, în cazul unui contract de antrepriză în care prețul va fi stabilit în baza situațiilor de lucrări efectiv executate de către antreprenor.

În fine, creanța este *exigibilă* atunci când obligația (de plată) a ajuns la scadență, adică la momentul la care a expirat termenul de executare a obligației sau termenul de plată a prețului (termen care poate fi stabilit de părți, impus de instanță sau prevăzut de lege). Tot exigibilă este considerată și creanța care nu a ajuns la scadență (nu a ajuns la termen), însă cu privire la care debitorul este decăzut, potrivit legii⁴, din beneficiul termenului de plată. Subliniem aici faptul că

⁴ Potrivit art. 1.417 NCC, debitorul decade din beneficiul termenului dacă se află în stare de insolabilitate (situație care rezultă din inferioritatea activului patrimonial, față de valoarea totală a datoriilor exigibile) sau în stare de insolvență declarată în condițiile Legii insolvenței. De asemenea, debitorul mai este decăzut și atunci când diminuează prin fapta sa garanțiile constituite în favoarea creditorului sau nu constituie garanțiile promise sau atunci când debitorul ajunge în situația de a nu mai satisface o condiție considerată esențială de creditor la data încheierii contractului.

exigibilitatea creanței este o condiție importantă a compensației, întrucât, până la împlinirea termenului stipulat pentru executarea obligației, creditorul nu va putea cere executarea, ceea ce înseamnă că o astfel de creanță, neexigibilă, nu va putea fi opusă la compensare. Desigur, dacă debitorul va renunța la beneficiul termenului⁵, atunci va putea fi stinsă prin compensare și o creanță neexigibilă, însă în acest caz am putea vorbi, mai degrabă, despre o compensare convențională⁶. Cu toate acestea, termenul de grație acordat pentru plata uneia dintre datorii nu împiedică realizarea compensației.

1.1.4. Obligația constând în predarea unor bunuri fungibile. În ceea ce privește cea de-a treia cerință, în mod firesc, cel mai frecvent vorbim în practică despre creanțe care au ca obiect plata unei sume de bani, fie că derivă dintr-un contract de vânzare, de locațiune sau de antrepriză, fie că derivă din orice altă convenție legal încheiată.

Dar pot face obiectul compensării și alte bunuri fungibile. Bunurile fungibile, în concepția legii, sunt bunuri determinabile după număr, greutate sau măsură și care, având în vedere aceste caracteristici, pot fi înlocuite în executarea unei obligații, cum ar fi, de pildă, o cantitate de materiale de construcții (totuși, trebuie precizat și faptul că părțile pot stipula prin actul juridic caracterul nefungibil al bunurilor, chiar dacă aceste bunuri sunt, prin natura lor, fungibile). Bunurile fungibile de aceeași natură pot face obiectul unei compensări, astfel că dacă o parte datorează o cantitate de astfel de bunuri față de o altă persoană, va putea opune compensarea dacă, la rândul său, este creditorul unei obligații de predare a unor bunuri fungibile de aceeași natură, de la creditorul său. De pildă, dacă o persoană (A) datorează lui B o cantitate de cereale (grâu) și B datorează o cantitate de grâu similară lui A, cele două cantități de bunuri fungibile pot fi compensate.

În schimb, bunurile nefungibile și care, prin urmare, nu pot fi înlocuite, nu pot face obiectul unei compensări, cum ar fi, de pildă, un anume bun imobil, un anume autovehicul, etc. Se consideră, în acest caz, că părțile au avut în vedere calitățile bunului ce a făcut obiectul convenției, astfel că fiecare își va îndeplini întocmai obligația de predare a bunului respectiv.

⁵ Renunțarea se poate face oricând, fără consimțământul celeilalte părți (art. 1.413 NCC).

⁶ Față de dispozițiile legale în vigoare, credem că, în cazul renunțării la beneficiul termenului, ar putea exista în practică atât o compensație convențională, cât și una legală. În primul caz, dacă părțile cad de acord, printr-un singur act juridic (prin aceeași convenție), că o anumită creanță, prin ipoteză neexigibilă, va putea fi compensată, avem de-a face cu compensație convențională. În cel de-al doilea caz, avem situația în care debitorul renunță, printr-o declarație unilaterală, la beneficiul termenului, dată de la care datoria sa devine exigibilă (devine exigibilă de îndată, potrivit art. 1.418 NCC); în această situație, creditorul său va putea opune oricând compensarea, de vreme ce creanța a devenit scadentă, și, astfel, condiția cerută de lege pentru compensare este îndeplinită. Cele două diferențe sunt însă de nuanță, astfel că nu mai insistăm asupra acestora.

1.2. Compensația judiciară. Compensația judiciară este cea care operează pe cale judecătorească, adică în urma unei cereri formulate de persoana interesată să invoce acest mod de stingere a datoriilor, cerere care se adresează instanței de judecată. Compensația poate fi invocată atât prin acțiune principală, cât și pe cale de excepție.

În cazul compensației judiciare, singura condiție care trebuie îndeplinită cu privire la creanța a cărei compensare se cere este ca aceasta să fie certă. Așadar, nu este necesar ca datoria să fie lichidă, întrucât lichiditatea creanței urmează a fi stabilită de către instanța de judecată; tot astfel, nu se cere ca datoria să fie exigibilă, întrucât existența acesteia se invocă tocmai în scopul de a combate pretenția celeilalte părți. De pildă, o persoană (A) are o datorie certă, lichidă și exigibilă față de o altă persoană (B), rezultată din chirii restante. În vederea îndeplinirii creanței sale, B îl somează pe A să achite sumele datorate. La rândul său, A va putea deschide o acțiune judiciară prin care va putea cere instanței să constate că B (creditorul său) îi datorează o sumă de bani cu titlu de mărfuri facturate, acceptate și neachitate, să stabilească care este valoarea mărfurilor și, pe cale de consecință, să compenseze valoarea chiriilor pretinse cu valoarea mărfurilor neachitate, urmând, eventual (dacă este cazul), să plătească, cu titlu de chirii, numai diferența necompensată.

Un caz (atipic) de compensație judiciară este cel prevăzut de legea procesual civilă în materia cheltuielilor de judecată, adică a acelor cheltuieli făcute de părțile litigante și care au fost ocazionate de derularea procesului. Ca regulă de principiu, legea prevede că partea care pierde procesul va fi obligată, la cererea părții care a câștigat, să îi plătească acesteia cheltuieli de judecată. Există însă cazuri în care cererea de chemare în judecată a fost admisă doar în parte sau a fost admisă în totalitate, însă partea adversă (pârâtul) a formulat cerere reconvențională care a fost admisă, de asemenea, în tot sau în parte. În acest caz, urmează ca instanța să dispună compensarea cheltuielilor de judecată [art. 453 alin. (2) NCPC].

1.3. Dreptul de a renunța la compensație. Potrivit legii, oricare dintre părțile contractante poate renunța, în mod expres ori tacit, la compensație. Cu alte cuvinte, deși îndeplinite cerințele legale, una dintre părți poate alege să nu își compenseze propriile sale datorii, caz în care cealaltă parte nu își va putea stinge datoria în acest mod. În opinia noastră, această posibilitate de renunțare la compensație nu poate fi primită decât în cazul compensației judiciare, nu și în cazul celei legale, întrucât, altfel, ar putea crea situații nerezonabile și contradictorii. În primul rând, de vreme ce compensația legală operează „de plin drept”, potrivit legii, și „de îndată” ce sunt îndeplinite anumite cerințe, apare ca fiind cel puțin contradictorie posibilitatea invocării, de către una din părți, a dreptului de a nu fi de acord cu compensarea. În al doilea rând, ca o consecință a acestei libertăți de a alege între a

compensa sau nu creanța, debitorul care s-ar prevala de acest drept ar putea urmări, în fapt, sustragerea de la executarea obligației. În concret, dacă o persoană (A) are o creanță față de o altă persoană (B), iar B are, la rândul său o creanță față de A, persoana A ar putea alege să nu opereze compensația, dacă nu are patrimoniu ce poate fi urmărit și executat. În această situație, fiecare dintre cele două creanțe vor putea fi urmărite separat; A va executa creanța față de B, această ultimă persoană având, prin ipoteză, bunuri urmăribile, în timp ce B nu își va putea îndești creanța sa, din moment ce A nu are bunuri ce pot fi urmărite și executate silit.

1.4. Excluderea compensației. Legea reglementează expres cazurile în care compensația este exclusă. Cu alte cuvinte, regula potrivit căreia două datorii reciproce se compensează prin efectul legii cunoaște și excepții, în sensul în care se pleacă de la o regulă contrară, care presupune că, dimpotrivă, datoriile nu se sting prin compensare în anumite situații.

Prima situație se referă la cazul în care creanța rezultă dintr-un act făcut cu intenția de a păgubi. În mod evident, în acest caz, ca urmare a aplicării unui principiu de drept potrivit căruia *nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, ar fi nedrept ca o persoană să poată invoca stingerea creanței sale prin compensare, în condițiile în care propria sa creanță este creată artificial, cu intenția expresă de a păgubi cealaltă parte.

A doua situație este incidentă în cazul contractelor reale gratuite, respectiv a contractului de depozit și a contractului de comodat. Astfel, cel care primește bunul (depozitarul sau comodatarul) va avea obligația legală și convențională ca, la expirarea perioadei contractuale, să restituie bunul proprietarului (deponentului sau comodantului). Dacă însă, prin ipoteză, în temeiul contractului de depozit sau de comodat s-a născut și o obligație a proprietarului bunului (a deponentului sau a comodatarului) de a plăti anumite sume de bani către cel care a avut posesia bunului (depozitar sau comodatar), aceste datorii nu se vor putea compensa cu bunul ce a făcut obiectul contractului⁷.

O a treia situație se referă la bunurile insesizabile, adică acele bunuri mobile sau imobile care nu pot fi urmărite silit. Avem în vedere aici bunurile proprietate publică (art. 861 NCC) sau sumele de bani datorate cu titlu de întreținere în temeiul contractului de întreținere (art. 2.258 NCC), care nu pot face niciodată, în nicio situație, obiectul unei compensări.

⁷ Dreptul de retenție, adică dreptul de a invoca reținerea bunului (compensarea cheltuielilor făcute, cu bunul în sine) este exclus expres în cazul comodatului, unde, potrivit legii, în niciun caz comodatarul nu poate invoca dreptul de retenție pentru obligațiile ce s-ar naște în sarcina comodantului (art. 2.153 NCC); în schimb, nu este exclus în cazul depozitului, ba, mai mult, este reglementat expres în situația particulară a depozitului hotelier în care este permisă, implicit, o compensare a datoriilor clientului cu bunurile sale din hotel. Prin urmare, credem că acest caz de excludere este incident doar în situația depozitului gratuit.

Un caz special îl întâlnim însă în cazul contractului de joc și pariu. Ca regulă de principiu, reținem că legea nu recunoaște dreptul la acțiune pentru plata datoriei și nici dreptul de a cere restituirea plății, nu recunoaște dreptul de a tranzacționa, de a nova și, în general, nu recunoaște niciun fel de drept cu privire la datoriile născute din joc și pariu, nici chiar recunoașterea unei astfel de datorii (cu excepția jocurilor și pariurilor recunoscute de autoritățile competente și a competițiilor sportive). Mai mult, în mod expres, în materia care ne privește aici, legea arată că datoriile născute din contractul de joc sau de pariu nu pot constitui obiectul unei compensații.

În materie de societate simplă, reglementată de noul Cod civil, avem două situații în care nu este admisă compensarea, respectiv în cazul cheltuielilor făcute de asociat pentru înființarea societății și în cazul creanțelor unui terț. În prima situație avem în vedere ipoteza frecventă în care unul dintre asociați a făcut cheltuieli cu constituirea societății (plata unor chirii, plata unor comisioane pentru deschiderea contului bancar sau a unor taxe și/sau onorarii la registrul comerțului ori a unor onorarii avocațiale etc.), cheltuieli care urmează a-i fi rambursate de către societate, însă care nu pot fi compensate cu eventuale datorii ale asociatului față de societate, astfel că cele două creanțe rămân separate [art. 1.907 alin. (2) NCC]. În cea de-a doua situație, ipoteza avută în vedere se referă la existența unei datorii a unuia dintre asociați față de o terță persoană; dacă terțul are, la rândul său, o datorie față de societate, cele două datorii (datoria asociatului față de terț și datoria terțului față de societate) nu pot fi compensate [art. 1.907 alin. (3) NCC]. Această precizare era importantă, în opinia noastră, având în vedere trăsătura esențială a societății simple, și anume faptul că nu beneficiază de personalitate juridică, astfel că datoriile asociaților se pot confunda cu datoriile făcute de societate. În cazul societăților cu personalitate juridică, în schimb, această situație nici nu este o excepție veritabilă de la compensarea de drept a datoriilor, în condițiile în care nu vorbim despre datorii reciproce între asociat și terț; societatea este o persoană juridică cu patrimoniu aparte, astfel că drepturile și obligațiile sale proprii nu trebuie confundate cu drepturile și obligațiile personale ale asociaților care o compun⁸.

În fine, debitorul care acceptă pur și simplu cesiunea sau ipoteca asupra creanței consimțită de creditorul său unui terț nu mai poate opune aceluși terț compensația pe care ar fi putut să o invoce împotriva creditorului inițial înainte de acceptare. Dar cesiunea sau ipoteca pe care debitorul nu a acceptat-o, dar care i-a devenit opozabilă, nu împiedică decât compensația datoriilor creditorului inițial, care sunt ulterioare momentului în care cesiunea sau ipoteca i-a devenit opozabilă.

⁸ Mai mult, în mod expres, legea arată că, în cazul societăților pe acțiuni, creanțele asupra societății pot fi compensate cu acțiuni ale societății, astfel că creditorii vor putea deveni, prin compensare, acționari [art. 210 alin. (2) Legea nr. 31/1990].

2. REMITEREA DE DATORIE

2.1. Scurtă precizare de drept comparat

Spre deosebire de Codul nostru civil, Codul civil Quebec reglementează două modalități distincte de stingere a obligației prin remitere de datorie, respectiv:

– remiterea de datorie (sau remiterea, în terminologia originală) – *the release* sau *la remise*;

– descărcarea debitorului – *discharge of the debtor (release of the debtor)* sau *la liberation du debiteur*.

Atât remitere cât și descărcarea debitorului sunt indicate ca atare, în mod aparte, la articolul care enumeră modurile de stingere a obligațiilor (art. 1.671 C.C.Q.) și sunt reglementate, de asemenea, distinct, în două secțiuni diferite (art. 1.687-1.692 C.C.Q. reglementează remiterea, în timp ce art. 1.695-1.698 C.C.Q. reglementează descărcarea debitorului). În fapt, descărcarea debitorului este o modalitate de stingere a obligațiilor care interesează, în opinia noastră, mai mult dreptul procesual și, mai exact, materia executării silite. Prin urmare, nu o vom reține ca atare în abordarea noastră, cu atât mai mult cu cât aceasta nu există în Codul nostru civil.

2.2. Noțiune. Prin remiterea de datorie, creditorul îl liberează pe debitor de obligația sa; cu alte cuvinte, creditorul renunță pur și simplu la a mai pretinde executarea obligației de la debitorul său.

Remiterea de datorie poate apărea într-un act bilateral încheiat de creditor cu debitorul (prin convenție), poate lua forma unui act unilateral emis de către creditor (prin declarație a creditorului) sau poate rezulta din fapte juridice, adică din manifestări de voință ale creditorului din care se trage concluzia că a renunțat la creanța sa. Spre deosebire de alți autori, credem că, pentru a putea vorbi despre o remitere de datorie valabilă, nu este necesar consimțământul sau acceptul debitorului și nu este întotdeauna obligatorie, așa cum arătam, existența unei convenții între creditor și debitor (chiar și jurisprudența a reținut, uneori neîntemeiat, în opinia noastră, această cerință⁹). Esențial este, credem noi, să reiasă faptul renunțării din partea creditorului, efectul stingerii obligației plecând tocmai de la această premisă. Desigur că, pentru a ști și debitorul despre renunțare, va trebui ca aceasta să-i fie adusă la cunoștință de către creditor, însă această atitudine nu transformă actul unilateral al renunțării într-o convenție bilaterală. În fine, credem că renunțarea la datorie poate fi retractată oricând de către creditor, atât timp cât această manifestare nu a ajuns la cunoștința debitorului.

În principiu, orice obligație poate fi stinsă prin remitere de datorie, legea recunoscând creditorului, în mod liber, dreptul de a renunța oricând și în orice condiții la creanța sa. Legea prevede însă un singur caz în care remiterea de datorie

⁹ În acest sens, speța citată în *Comentarii*, p. 1017, în care instanța a reținut că „o renunțare unilaterală a creditorului la dreptul său de creanță este inopozabilă debitorului” (C. Ap. Cluj, dec. civ. nr. 2046/2008).

nu este recunoscută ca mod de stingere a obligației, și anume în cazul datoriilor născute din joc și prinsoare, unde, de altfel, legea nu recunoaște ca valabil niciun act juridic și nu recunoaște, în general, niciun drept de acțiune pentru valorificarea acestor datorii, cu excepția celor născute din competițiile sportive¹⁰.

2.3. Felurile remiterii de datorie. Considerații introductive. Pentru o mai bună înțelegere a noțiunii, găsim oportună clasificarea remiterii de datorie în funcție de câteva criterii relevante. Unele dintre aceste criterii sunt reținute de lege, în timp ce alte clasificări pot fi deduse din interpretarea altor dispoziții legale.

Reținem, așadar, că remiterea de datorie poate fi expresă sau tacită, poate fi totală sau, dimpotrivă, poate fi parțială. În același timp, mai spunem că remiterea de datorie poate fi cu titlu oneros sau cu titlu gratuit și poate fi făcută prin acte între vii ori pentru cauză de moarte.

2.4. Remiterea de datorie expresă și remiterea de datorie tacită. Remiterea expresă de datorie trebuie să reiasă dintr-o manifestare inechivocă de voință, din care să rezulte renunțarea de către creditor la creanța pe care o are împotriva debitorului său. Remiterea expresă de datorie nu se confundă însă cu o declarație scrisă în acest sens; esența constă în atitudinea indubitabilă a creditorului, care, practic, trebuie să declare expres că renunță la datorie, fie că o face în scris, fie că nu emite un astfel de înscris. Desigur, remiterea expresă este, de cele mai multe ori, consemnată într-o declarație scrisă (uneori, autentică), fiind cel mai ușor de dovedit caracterul expres și inechivoc al renunțării de către creditor la datoria sa.

Dar legea recunoaște și posibilitatea ca renunțarea la datorie să se poată face și într-un mod implicit, neexplicit, aspect foarte important, în opinia noastră, având în vedere situațiile practice frecvente în care creditorul fie nu renunță expres la creanța sa, fie, deși o face, nu emite un înscris, o declarație scrisă în acest sens. Remiterea tacită de datorie se face, potrivit legii, prin orice modalitate care creează prezumția că, în fapt, creditorul a renunțat la valorificarea creanței sale, chiar dacă nu există o declarație expresă a creditorului în acest sens. Totuși, remiterea tacită de datorie are anumite limite, astfel că sunt cazuri în care o atitudine pasivă a creditorului sau renunțarea de către creditor la anumite drepturi nu duce, în mod automat, la concluzia că acesta ar fi renunțat la creanța sa. Dimpotrivă chiar, în anumite situații, prezumția legală este contrară, așa cum se întâmplă în cazul privilegiului sau a ipotecii; astfel, potrivit legii, dacă un creditor renunță la un privilegiu sau la o ipotecă constituită în favoarea sa, nu se prezumă remiterea de datorie și în ceea ce privește creanța garantată.

2.5. Remiterea de datorie totală și remiterea de datorie parțială. Remiterea de datorie poate fi totală, adică pentru toată creanța, sau parțială, adică numai pentru o parte din creanță. De pildă, creditorul care deține o creanță de 10.000 lei va putea

¹⁰ Art. 2.264 alin. (3), coroborat cu art. 2.265 NCC.

renunța fie la întreaga creanță (remitere de datorie totală), fie doar la o parte din creanță (să spunem, la 5.000 lei), păstrând însă dreptul de a cere plata restului sumei (remitere de datorie parțială).

Declarația de remitere de datorie va trebui să prevadă tipul acesteia. În cazul în care însă actul prin care debitorul este liberat prin remiterea de datorie nu prevede natura acesteia, se prezumă că remiterea de datorie a fost *totală*. De pildă, o declarație de genul „*renunț la creanța mea asupra lui X*” va însemna, automat, o renunțare totală, o remitere totală de datorie. Prin urmare, față de aceste precizări, pentru ca, într-un anumit caz concret, creditorul să poată afirma că, în fapt, remiterea a fost doar pentru o parte din datorie, el trebuie să facă această dovadă; creditorul, care are interesul să susțină că nu a renunțat la întreaga creanță, va putea să probeze acest lucru doar prin înscris.

2.6. Remiterea de datorie cu titlu oneros și cu titlu gratuit. Remiterea de datorie mai poate fi cu titlu oneros sau, dimpotrivă, cu titlu gratuit. Caracterul oneros sau gratuit se determină în funcție de natura actului prin care se realizează remiterea de datorie. Avem în vedere fie natura actului juridic bilateral prin care debitorul este liberat de către creditor (desigur, după aprecierile personale făcute mai sus, dacă un astfel de act bilateral există și îmbracă o formă scrisă), fie natura declarației unilaterale de renunțare emise de către creditor.

Remiterea de datorie cu titlu oneros este cea prin care creditorul pretinde ceva pentru actul remiterii de datorie. Cu alte cuvinte, în schimbul renunțării la pretențiile sale, creditorul îi va putea cere debitorului să efectueze o anumită prestație. De pildă, dacă, în concret, creditorul va cere debitorului să achite o anumită sumă de bani pentru a renunța la datorie, avem de-a face cu o remitere de datorie cu titlu oneros. Această renunțare produce, practic, în acest caz, aceleași efecte ca și o remitere de datorie parțială (așa cum exemplificam mai sus, dacă datoria debitorului este de 10.000 lei și creditorul va condiționa plata sumei de 5.000 lei pentru a renunța la restul de 5.000 lei, este vorba despre o remitere de datorie parțială).

Remiterea de datorie este cu titlu gratuit atunci când creditorul renunță pur și simplu la dreptul său de creanță, fără a pretinde altceva în schimb. Actul renunțării la datorie se va face fără nicio pretenție, de nicio natură, din partea creditorului. Doctrina anterioară actualului Cod civil susținea constant că, de fapt, caracterul gratuit al remiterii de datorie este de esența acestui mod de stingere a obligațiilor; dacă renunțarea nu ar fi gratuită, nu am mai avea de-a face cu o remitere de datorie, ci cu o novație sau dare în plată. Ne raliem și noi acestei opinii, fiind cât se poate de riguroasă, însă, dată fiind reglementarea *de lege lata* a celor două categorii de remitere de datorie, preferăm să reținem că remiterea de datorie poate fi de două feluri, potrivit noului nostru Cod civil, și anume gratuită (veritabila remitere de datorie), respectiv cu titlu oneros (aceasta fiind, de fapt, în cele mai multe cazuri, așa cum arătam, o remitere de datorie parțială).

O altă discuție importantă și interesantă trebuie făcută aici cu privire la calificarea naturii juridice a unei remiteri de datorie gratuite. Doctrina interbelică a susținut constant că o remitere de datorie cu titlu gratuit este, în fond, o liberalitate făcută sub forma unei donații indirecte (după unii autori francezi, ar fi chiar o donație deghizată); pe cale de consecință, pentru valabilitatea remiterii de datorie se cer a fi îndeplinite condițiile de fond ale donației (nu și cele de formă), cum ar fi capacitatea de a face și de a primi liberalități și, mai mult decât atât, actul renunțării urmează a fi supus reducerii, în procedura succesorală¹¹. În ceea ce ne privește, nu suntem de acord cu acest punct de vedere. Remiterea de datorie făcută cu caracter gratuit este de esența acestui mod de stingere a obligației, aceasta fiind, așa cum am arătat, forma veritabilă a remiterii de datorie. Acesta este, așadar, modul tipic în care remiterea de datorie funcționează, declarația creditorului că renunță la creanța sa fără a pretinde ceva în schimb fiind, în sine, o construcție juridică distinctă, această declarație fiind cea care produce efecte juridice. Prin urmare, o astfel de declarație (și, cu atât mai puțin, un act bilateral încheiat între creditor și debitor) nu este și nu poate fi considerată, în opinia noastră, o donație, nici directă și nici indirectă. Nefiind donație, afirmăm că remiterea de datorie făcută cu titlu gratuit nu este supusă, prin urmare, niciunei cerințe impuse de lege, donațiilor.

2.7. Remiterea de datorie *inter vivos* și *mortis causa*. Remiterea de datorie poate avea loc prin acte între vii, așa cum am văzut, printr-un act (o declarație de renunțare) care emană de la un creditor și din care debitorul său înțelege renunțarea la obligație, respectiv dintr-o convenție încheiată de creditor cu debitorul.

Dar remiterea de datorie poate apărea și pentru cauză de moarte, respectiv printr-o declarație de renunțare la obligație făcută de către un creditor, declarație care este cuprinsă într-un testament. O astfel de declarație a testatorului nu poate avea însă, în opinia noastră, valoarea unui legat (contrar opiniilor exprimate sub imperiul Codului civil anterior), întrucât nu reflectă o dispoziție cu caracter patrimonial, adică nu are ca obiect transferul dreptului real asupra unui bun, finalitate reținută de actualul Cod civil. Dar remiterea de datorie *mortis causa* poate fi considerată o dispoziție testamentară, astfel că trebuie să îmbrace forma cerută de lege testamentului.

2.8. Dovada remiterii de datorie. Indiferent dacă remiterea de datorie a fost expresă sau tacită, este important de reținut că dovada acesteia se poate face cu orice mijloc de probă, inclusiv cu martori. În mod firesc însă, așa cum dovada plății se face cel mai simplu și cel mai sigur prin chitanță, ar fi de preferat ca și dovada remiterii de datorie să se facă printr-o declarație scrisă a creditorului, din care să reiasă că renunță la dreptul de a mai pretinde executarea obligației (este chiar

¹¹ C. Hamangiu, ș.a., *op. cit.*, vol. II, p. 388.

posibil să se emită o chitanță care, în fapt, este fictivă, cauza reală a acestui înscris fiind, în realitate, remiterea de datorie).

O modalitate legală de manifestare scrisă a remiterii de datorie o găsim în dreptul procesual, unde reclamantul are posibilitatea de a renunța la însuși dreptul pretins prin acțiunea judiciară¹². Reclamantul creditor poate renunța la drept după introducerea pe rolul instanței a acțiunii prin care cere valorificarea acestui drept¹³. Dacă, de pildă, acțiunea are ca obiect „pretenții” (acțiune prin care reclamantul cere de la pârât plata unei sume de bani în virtutea unui raport juridic între cei doi), declarația de renunțare la însuși dreptul pretins poate echivala cu o veritabilă remitere de datorie, întrucât, practic, datoria se stinge prin imposibilitatea creditorului de a mai cere vreodată concursul forței coercitive a statului pentru valorificarea pretențiilor sale bănești¹⁴. Iar pentru că stingerea datoriei se produce exclusiv în temeiul unei manifestări unilaterale a creditorului (reclamantul din proces), rezultă fără îndoială, în opinia noastră, că această renunțare produce, finalmente, în exemplul dat, efectul unei adevărate remiteri de datorie.

Există însă cazuri (frecvente și acestea) în care creditorul refuză să emită o astfel de declarație, cazuri în care posibilitatea, în concret, de a face dovada remiterii de datorie este mai dificilă, chiar dacă legea admite orice mijloc de dovadă în acest scop. Avem în vedere, de pildă, situațiile în care nu există martori care să poată susține faptul remiterii de datorie, când dovada stingerii în acest mod a obligației poate deveni de-a dreptul imposibilă.

Dacă există martori care pot susține existența declarației creditorului de renunțare la datorie, atunci dovada va putea fi făcută în acest mod. Dar dovada se poate face chiar și cu prezumții, o prezumție puternică, irefragabilă fiind predarea de către creditor debitorului, în mod voluntar, a înscrisului original constatator al creanței; în schimb, predarea, în aceleași condiții, a unei copii legalizate, ar putea naște prezumția relativă a remiterii de datorie, până la proba contrarie. Tot astfel, restituirea de către creditor a bunului luat în gaj de la debitor ar putea prezuma (*juris tantum*) liberarea debitorului. În fine, sunt acceptate, în această materie, orice astfel de prezumții similare, pe care, în cele din urmă, judecătorul la va aprecia dacă sunt sau nu pertinente. De precizat însă că nu toate aceste prezumții sunt reglementate expres de actualul Cod civil, spre deosebire de Codul civil anterior¹⁵,

¹² Subliniem aici diferența majoră dintre renunțarea la drept și renunțarea la acțiune. Renunțarea la acțiune nu stinge datoria, ci doar litigiul, creditorul având posibilitatea de a introduce o nouă acțiune, în cadrul termenului de prescripție (pentru reglementarea legală a renunțării la acțiune, a se vedea art. 406-407 NCPC).

¹³ Renunțarea la dreptul pretins se poate face personal, în fața instanței sau prin înscris autentic (a se vedea, în acest sens, art. 408-410 NCPC).

¹⁴ Totuși, în opinia noastră, în acest caz, obligația rămâne, ca și în alte cazuri similare, o obligație imperfectă, naturală, astfel că dacă va fi plătită de bună-voie de către debitor, nu va putea fi cerută înapoi (art. 1.471 NCC).

¹⁵ Codul civil 1864 stipula expres aceste prezumții. Primul alineat al art. 1.138, cel referitor la predarea înscrisului original, viza implicit o prezumție absolută, care nu putea fi înlăturată decât într-un singur mod, și anume prin dovada faptului că predarea titlului nu s-a făcut de bună-voie. Cel

însă credem că pot fi un instrument util instanței de judecată pentru a trage concluzia intenției remiterii de datorie, sub rezerva însă a prezumțiilor stabilite de lege în materia plății¹⁶.

2.9. Efectele remiterii de datorie. Ca urmare a remiterii de datorie, indiferent sub ce formă se realizează, debitorul este iertat de datorie, ceea ce înseamnă că obligația sa asumată față de creditor nu mai există. De aceea, remiterea de datorie este considerată, în mod corect, și reținută în mod expres de lege, ca fiind un mod aparte de stingere a obligațiilor.

Din efectul principal (stingerea datoriei) derivă însă și alte consecințe juridice. Aceste efecte subsecvente vor fi abordate, pentru o mai bună înțelegere, plecând de la regulile unui principiu de drept potrivit căruia actul accesoriu urmează soarta actului principal, însă actul principal nu este în niciun fel afectat de soarta actului accesoriu (*accessorium sequitur principalem*).

Astfel, în ceea ce privește cazul fideiusiunii, trebuie delimitate aici două situații posibile, care produc efecte cu totul diferite:

- creditorul îl iartă de datorie pe debitorul principal;
- creditorul îl iartă de datorie pe fideiutor.

În primul caz, remiterea de datorie făcută debitorului principal îl liberează și pe fideiutor, precum și pe oricare alte persoane ținute pentru debitorul principal, cum ar fi garanții ipotecari, indiferent dacă ipoteca este imobiliară sau mobilă (esențial de reținut este că aceste garanții sunt accesorii unei obligații principale). Este cât se poate de logic să se întâmple astfel, întrucât obligația principală fiind desființată, se desființează și obligațiile aferente acesteia.

În schimb, în cel de-al doilea caz, situația este cu totul alta, întrucât remiterea de datorie vizează doar obligația fideiutorului. Avem în vedere, în concret, situația creditorului care are dreptul de a renunța la orice pretenții împotriva fideiutorului obligației, prin remitere de datorie, fără a-l ierta însă de datorie și pe debitorul principal (în mod logic, creditorul poate renunța în faza executării silite și chiar înainte de începerea executării). Două situații posibile sunt aici:

- există un singur fideiutor;
- există doi sau mai mulți fideiutori.

În prima situație, atunci când obligația este garantată de un singur fideiutor, regula aplicabilă este cea potrivit căreia remiterea de datorie consimțită în favoarea fideiutorului nu liberează pe debitorul principal.

de-al doilea aliniat al articolului, care făcea referire la predarea unei copii legalizate de pe înscris, avea în vedere caracterul relativ al prezumției, putându-se astfel dovedi că, chiar dacă înscrisul a fost predat de bună-voie, creditorul nu a urmărit, prin această predare, liberarea debitorului. Oarecum, viziunea vechiului Cod civil nu era greșită, în opinia noastră, însă, în lipsa unei reglementări exprese, personal, preferăm să evităm caracterul absolut sau relativ al acestor prezumții; le acceptăm însă, ca atare, urmând ca instanța să tragă concluziile ce se impun din acestea.

¹⁶ Potrivit actualului Cod civil, remiterea titlului original constatator al creanței naște prezumția legală a stingerii obligației prin plată, și nu prin remitere de datorie (art. 1.503 NCC).

În cea de-a doua situație, atunci când obligația este garantată de mai mulți fideiusori iar remiterea de datorie este convenită cu toți fideiusorii, aceasta va opera, ca și în primul caz, doar față de fideiusori, nu și față de debitorul principal, care va rămâne în continuare obligat pentru întreaga datorie. Dacă însă remiterea de datorie este convenită doar cu unul dintre fideiusori, ea nu va produce niciun efect, decât dacă se obține consimțământul expres al celorlalți fideiusori. În cazul în care își dau acordul, ceilalți fideiusori rămân obligați să garanteze pentru tot, cu includerea părții garantate de fideiusorul față de care datoria a fost stinsă. Cu toate acestea, prestația pe care a primit-o deja creditorul de la un fideiusor pentru a-l exonera de obligația de garanție se impută asupra datoriei, profitând, în proporția valorii acelei prestații, atât debitorului principal, cât și celorlalți fideiusori.

Tot astfel, în cazul obligației solidare între debitori, remiterea de datorie consimțită unuia dintre debitorii solidari nu îi liberează pe ceilalți codebitori, prezumția legală fiind, așadar, în sensul că renunțarea la datorie a fost făcută numai față de acel debitor determinat. Această prezumție legală va putea fi înlăturată și, astfel, toți codebitorii vor putea invoca stingerea datoriei și față de ei doar în două cazuri:

- atunci când creditorul declară, în mod expres, prin actul remiterii de datorie, faptul că a renunțat la întreaga datorie și că descarcă astfel pe toți debitorii, nu doar pe debitorul căruia îi este adresat actul de renunțare;

- atunci când creditorul remite de bunăvoie codebitorului respectiv originalul înscrisului sub semnătură privată constatator al creanței (dacă însă unui codebitor îi este remis originalul înscrisului autentic constatator al creanței, creditorul poate dovedi că nu a consimțit remiterea de datorie decât în privința celui debitor).

Dacă remiterea de datorie s-a făcut numai în favoarea unuia dintre codebitorii solidari, ceilalți rămân ținuți solidar față de creditor, dar cu scăderea părții din datorie pentru care a operat remiterea [art. 1.451 alin. (2) NCC]. Prin urmare, și în cazul codebitorilor ținuți solidar, legea stabilește, ca și în cazul fideiusorilor, o regulă menită să-i protejeze pe ceilalți debitori. Astfel, în cazul în care creditorul renunță la datorie față de unul dintre codebitorii solidari, el (creditorul) va fi cel care suportă partea din datorie a debitorului față de care a renunțat, și nu ceilalți codebitori [art. 1.457 alin. (2) NCC]. Soluția ni se pare justă, chiar dacă, prin definiție, solidaritatea debitorilor presupune că fiecare debitor va putea fi obligat la plata întregii datorii. În opinia noastră, dacă remiterea de datorie făcută unora dintre debitorii solidari ar ține debitorii față de care creditorul nu a renunțat, în continuare, răspunzători pentru tot, ar afecta însăși esența răspunderii solidare; practic, creditorul ar putea abuza de o astfel de posibilitate și, prin remiteri multiple de datorie făcute față de codebitori, ar putea să oblige, în final, doar unul dintre aceștia să plătească pentru toți, ceea ce, în mod evident, nu este corect. Cu toate acestea, dacă debitorul față de care creditorul a renunțat la datorie nu este insolubil, codebitorii continuă să răspundă pentru tot atunci când, la data remiterii de datorie, creditorul și-a rezervat în mod expres această posibilitate; în

acest caz, ceilalți codebitori își păstrează dreptul de regres împotriva debitorului beneficiar al remiterii de datorie.

În cazul obligațiilor indivizibile, remiterea de datorie, consimțită sau care operează în privința unui debitor, stinge obligația indivizibilă și îi liberează pe ceilalți debitori. În cazul obligațiilor solidare între creditori, remiterea de datorie consimțită de unul dintre creditorii solidari nu îl liberează pe debitor decât pentru partea din creanță ce îi revine aceluia creditor. În același fel, în cazul obligațiilor indivizibile, remiterea de datorie consimțită sau care operează față de un creditor nu stinge obligația decât pentru partea din creanță ce revine acestuia.